

Заняття 11. Громадянство як спільність та належність

Аркуші 1-2

Занурення

Вправа 1. Мовчазне споглядання

Дії вчителя/вчительки:

- Показую аркуші 1 та 2
- Запрошую учнівство: "Подивіться на ці сторінки мовчки протягом 3 хвилин"
- "Дозвольте очам подорожувати по аркуші. Не шукайте правильних відповідей"
- Сама/сам теж мовчки споглядаю

Дії учнівства:

- Сидять зручно, споглядають аркуші
- Дехто може закрити очі і потім знову подивитися
- Можуть змінювати позу, підходити один до учного

Орієнтовні реакції:

- "Тут багато слів..."
- "Схоже на щоденник"
- "Це про щось важливе"
- Тиша та зосередженість
- "А що таке громадянство?"
- "Чому банка відкрита?"

Вправа 2. Перше враження

Дії вчителя/вчительки:

- "Поділіться одним словом, образом або відчуттям про те, що побачили"
- "Можна показати жестом замість слова"
- "Немає правильних чи неправильних вражень"

Дії учнівства:

- Називають слова-враження
- Показують жести

- Можуть пройти повз, якщо не готові

Орієнтовні відповіді:

- "Відкритість" (через відкриту банку)
- "Питання" (через текст)
- "Пошук"
- *Жест відкритих долонь*
- "Дружба"
- "Дім"
- "Щось важливе, але незрозуміле"

Вправа 3. Асоціативні образи

Дії вчителя/вчительки:

- "Якби ці аркуші були предметом, що це було б?"
- "А якби музикою — якою?"
- "Який запах або смак приходить на думку?"

Дії учнівства:

- Вільно асоціюють
- Можуть підтримувати ідеї інших
- Пропонують несподівані порівняння

Орієнтовні відповіді:

- "Як зошит з таємницями"
- "Як тиха мелодія з питаннями"
- "Пахне книжками в бібліотеці"
- "Як карта невідомої країни"
- "Смак цікавості"

Дослідження

Вправа 4. Візуальне мислення

Дії вчителя/вчительки:

- "Що ви бачите на цих аркушах?"
- "Розкажіть більше про це"
- "Що дає вам таку думку?"

Дії учнівства:

- Описують конкретні елементи
- Будують на спостереженнях інших
- Обґрунтовують свої думки

Орієнтовні відповіді:

- "Бачу слова про громадянство, рослини, тварини"
- "Є банка, вона відкрита"
- "Текст написаний рукою, не друкований"
- "Слова розкидані по всьому аркушу"
- "Деякі слова більші за інші"
- "Тут є питання для нас"

Вправа 5. Читання тексту

Дії вчителя/вчительки:

- "Прочитаймо разом звернення до вас від Алевтини"
- Читаю виразно текст з аркуша 3
- "Які слова найбільше вас зацікавили?"

Дії учнівства:

- Слухають уважно
- Деякі можуть читати пошепки разом
- Відповідають на питання про цікаві слова

Орієнтовні відповіді:

- "Зошит-розмальовка!"
- "Немає правильних відповідей"
- "Художниця створила це для нас"
- "Можна писати і малювати"
- "Цікава думка — це найголовніше"

Вправа 6. Метафоричне дослідження

Дії вчителя/вчительки:

- "Якби громадянство було кольором, який би це був колір?"
- "А якби звуком?"
- "На що схоже громадянство у природі?"

Дії учнівства:

- Вільно фантазують

- Пояснюють свої асоціації
- Слухають варіанти інших

Орієнтовні відповіді:

- "Синій, як небо для всіх"
- "Зелений, як трава, що росте скрізь"
- "Звук дощу — він падає на всіх однаково"
- "Як корені дерева — невидимі, але міцні"
- "Різнокольоровий, як веселка"

Вправа 7. Філософські питання допитливої дитини

Дії вчителя/вчительки:

- "А у рослин є громадянство? Чому так думаєте?"
- "Чи потрібна птахам віза для подорожей?"
- "Що було б, якби зникли всі кордони у світі?"
- "Чи мають хмари національність?"

Дії учнівства:

- Розмірковують над незвичайними питаннями
- Аргументують свої думки
- Ставлять власні "дивні" питання

Орієнтовні відповіді:

- "Рослини не мають паспортів, але вони ростуть у своїй країні"
- "Птахи вільні, їм не потрібні візи"
- "Без кордонів було б легше подорожувати"
- "Хмари належать усьому небу"
- "А може, у рослин є своя мова громадянства?"
- "Чи знають дерева, в якій країні ростуть?"

Вправа 8. Особистісні зв'язки

Дії вчителя/вчительки:

- "Коли ви відчуваєте себе частиною спільноти?"
- "Що робить місце домівкою?"
- "Як ви розумієте слова "належати кудись"?"

Дії учнівства:

- Діляться особистим досвідом (за бажанням)
- Слухають історії інших
- Знаходять спільні переживання

Орієнтовні відповіді:

- "Коли граю з друзями у дворі"
- "Коли вся родина разом за столом"
- "У школі, коли всі разом співаємо"
- "Домівка — це там, де тебе розуміють"
- "Належати — це коли турбуються про тебе"

Творчість

Творче завдання: "Моя банка спільності"

Дії вчителя/вчительки:

- Пропоную 4 варіанти завдання
- Надаю різноманітні матеріали
- Підтримую експерименти та ідеї дітей

Варіант А. Візуальна банка. Намалюй або зроби колаж своєї "банки". Що ти покладеш туди? Може, це будуть люди, місця, спогади, мрії? Банка може бути будь-якого розміру та форми.

Варіант Б. Банка питань. Створи банку з питаннями, які тебе цікавлять про громадянство, спільності, дружбу. Питання можна писати, малювати символами або навіть зашифрувати.

Варіант В. Жива банка. Створи мінівиставу або діалог між різними "мешканцями" твоєї банки. Хто там живе? Що вони один одному розповідають?

Варіант Г. Банка майбутнього. Уяви банку через 10 років. Що в ній буде? Намалюй або опиши світ, де всі: люди, рослини, тварини є частиною однієї великої спільноти.

Дії учнівства:

- Обирають варіант, що найбільше відгукується
- Працюють індивідуально або в парах
- Експериментують з матеріалами та ідеями
- Можуть поєднувати кілька варіантів

Методичний коментар

Для 9-11 років:

- Надаю більше візуальних матеріалів (кольорові папери, фломастери)
- Підтримую роботу в парах
- Фокусуюся на варіантах А та В

Для 12-13 років:

- Заохочую поєднання малювання та письма
- Пропоную додаткові матеріали для колажу
- Підтримую всі варіанти завдань

Для 14-15 років:

- Заохочую складніші проекти та варіант Г
- Пропоную мультимедійні можливості
- Підтримую глибокі рефлексивні елементи

Рефлексія

Вправа 9. Особиста рефлексія

Дії вчителя/вчительки:

- "Присядьте зручно і подумайте мовчки"
- "Що нового ви дізналися про себе сьогодні?"
- "Яке питання хочеться взяти з собою додому?"

Дії учнівства:

- Мовчки рефлексують 2-3 хвилини
- Можуть записати думки в зошит
- Готуються до обміну враженнями

Орієнтовні реакції:

- Тиша та зосередженість
- Запис коротких нотаток
- Спокійні обличчя з відблисками розуміння

Вправа 10. Спільне коло

Дії вчителя/вчительки:

- "Хто хоче поділитися одним словом про сьогоднішнє заняття?"
- "Що б ви сказали Алевтині Кахїдзе про її питання?"

- "Дякую всім за участь і відкритість"

Дії учнівства:

- Добровільно діляться враженнями
- Слухають уважно один одного
- Формують подяки або побажання авторці

Орієнтовні відповіді:

- "Цікаво"
- "Дякую за такі незвичайні питання"
- "Я ніколи не думав/ла про громадянство рослин"
- "Хочу створити свою банку вдома"
- "Тепер розумію, що спільність — це не тільки про людей"

Вправа 11. Валізка додому

Дії вчителя/вчительки: Пропоную варіанти домашніх експериментів (дитина обирає самостійно):

Сімейні дослідження:

- "Банка родинних спогадів": попроси рідних розповісти, що вони поклали б у банку важливих речей зі свого дитинства
- "Генеалогічне дерево спільнот": дізнайся, до яких спільнот належали твої бабусі й дідусі

Цифрові експерименти:

- Створи фотосерію "Спільності мого району": сфотографуй місця, де люди збираються разом
- Зніми коротке відеоопитування: "Що означає для вас слово "дім"?"

Дослідницькі місії:

- "Спостереження за рослинами": протягом тижня спостерігай, як рослини у твоєму дворі "спілкуються" між собою
- "Карта приналежності": намалюй карту всіх спільнот, до яких ти належиш

Філософські експерименти:

- Постав комусь з рідних питання: "А чи відчують дерева, що вони українські?"
- Придумай 3 нові "дивні" питання про громадянство та спільність

Творчі практики:

- Створи власну сторінку мальовису на тему "Спільність"
- Напиши лист рослині або тварині з питанням про їхнє "громадянство"

Складні ситуації та реакції

Ситуація 1. Це все дурниці, у рослин немає громадянства

Реакція. Цікава думка! А що, на твою думку, має бути в живої істоти, щоб у неї було громадянство? Можливо, ти маєш рацію, а можливо, є інший спосіб думати про це. Що ти думаєш?

Ситуація 2. Дитина розповідає про травматичний досвід переїзду/втрати дому

Реакція. Дякую, що поділилася/поділився цим важливим досвідом. Це справді непросто: опинитися в новому місці. Може, твоя банка спільності допоможе зібрати все хороше, що ти носиш із собою?

Ситуація 3. Дитина мовчить протягом усього обговорення

Реакція. Іноді найглибші думки приходять у тиші. Можеш показати кольором, як ти себе відчуваєш? Або просто киваючи головою, чи резонує тобі тема заняття?"

Ситуація 4. Діти починають сперечатися про політику/кордони

Реакція. Я чую, що у вас є різні думки про це. Це нормально. Але сьогодні ми досліджуємо не політику, а почуття приналежності. Що допомагає ВАМ відчувати себе частиною спільноти?

Ситуація 5. Дитина каже, що не належить нікуди

Реакція. Це може бути важке відчуття. А чи є такі моменти, коли ти відчуваєш себе зрозумілою/зрозумілим? Може, поруч з певними людьми або в певних місцях? Іноді приналежність — це не про великі групи, а про маленькі, теплі зв'язки.

Додаткові матеріали для педагога/педагогині

Алевтина Кахідзе. Сучасна українська художниця, що працює з темами ідентичності та спільності. Її роботи досліджують межі між особистим і суспільним. Кахідзе часто використовує текст як частину візуального мистецтва. Народилася у 1973 році в Жданівці (Донецька область), з 2007-2008 років живе і працює в селі Музичі поблизу Києва. З 2018 року є послом толерантності ООН в Україні.

Для занять. Можна розповісти дітям, що художниця створила цей мальопис спеціально для того, щоб діти могли досліджувати складні питання через мистецтво. Кахідзе співзаснувала міжнародну програму резиденцій для митців та активно працює з темами культурної ідентичності.

Символи української спільності

- **"Ой у лузі червона калина"** — пісня, що стала символом єдності під час повномасштабного вторгнення 2022 року
- **Вишиванка** як символ приналежності, що об'єднує українців у світі
- **Свічка у вікні** — символ пам'яті про трагічні події та вшанування роковин
- **Жовто-блакитні стрічки** — знак солідарності, що поширився світом після 2014 року

Ключові поняття

Громадянство (для дітей 9-11 років)

Це коли ти належиш до країни, а країна турбується про тебе. Як бути частиною великої родини, де всі важливі.

Громадянство (для дітей 12-13 років)

Юридичний зв'язок між людиною та державою, що дає права і обов'язки. Але також — відчуття приналежності до спільноти.

Громадянство (для дітей 14-15 років)

Багатошарове поняття: формальна приналежність до держави, участь у суспільному житті, відповідальність за спільне майбутнє. Може включати культурну, екологічну, глобальну ідентичність.

Спільність/Спільнота

Група людей (або живих істот), об'єднаних спільними цінностями, досвідом, місцем проживання або цілями. Спільність виникає там, де є взаємна турбота та підтримка.

Приналежність

Відчуття того, що ти є частиною чогось більшого за себе. Може стосуватися родини, друзів, школи, країни, людства, природи.

Ідентичність

Розуміння того, хто ти є. Складається з багатьох елементів: національність, мова, сім'я, інтереси, мрії, досвід.

Історичні контексти

Як змінювалось розуміння громадянства

Стародавні часи. Громадянство в античних містах-державах — привілей обраних, пов'язаний з участю в управлінні.

Середньовіччя. Належність до землі, релігійна приналежність як основа ідентичності.

Новий час. Формування національних держав, громадянство як правовий статус.

Сучасність. Множинні ідентичності, глобальне громадянство, екологічна відповідальність.

Українська традиція спільності

- **Громада** — традиційна форма самоорганізації українців
- **Толока** — спільна робота на благо всіх
- **Вече** — демократичне обговорення важливих питань
- **Козацька вольність** — ідея свободи та рівності

Додаткові питання для обговорення

Філософські питання:

- Чи може бути хто-небудь громадянином всієї планети?
- Що важливіше: де ти народився чи де ти живеш?
- Чи можуть штучні інтелекти мати громадянство?
- Якби ти створював/ла ідеальну країну, яка б вона була?

Екологічні питання:

- Як природа "голосує" за свої права?
- Чи мають річки права, як люди?
- Що означає бути громадянином Землі?

Соціальні питання:

- Як діти можуть впливати на свою спільноту?
- Що робить сусідів справжніми друзями?
- Як технології змінюють поняття спільності?

Для різних вікових груп:

9-11 років:

- Якби ти був/була мером свого двору, що б змінив/ла?
- Хто твої найкращі сусіди? Чому?
- Що спільного у дітей усього світу?

12-13 років:

- Як соціальні мережі впливають на відчуття приналежності?
- Чи може бути людина громадянином кількох країн одночасно?
- Які права мають бути у дітей?

14-15 років:

- Як глобалізація змінює поняття національної ідентичності?
- Чи існує конфлікт між особистою свободою та громадянським обов'язком?
- Як молодь може впливати на політику країни?